

UO'K: 378.147.34.372.862(075)

O'QITISH JARAYONIDA FAOL VA INTERAKTIV TA'LIMNING ASOSIY USULLARIDAN FOYDALANISH HAMDA ULARNI QO'LLASH SHAKLLARI VA MAQSADLARI**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОСНОВНЫХ МЕТОДОВ АКТИВНОГО И ИНТЕРАКТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ, ФОРМЫ И ЦЕЛИ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ****USE OF THE MAIN METHODS OF ACTIVE AND INTERACTIVE EDUCATION IN THE TEACHING PROCESS, FORMS AND PURPOSES OF THEIR APPLICATION****Karimova Gulhayo Botirjon qizi**

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti, Farg'ona filiali o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ta'lim jarayonida qo'llaniladigan faol va interaktiv ta'limning asosiy usullari keltirilgan hamda har bir metodning ta'lim faoliyatidagi o'rni va rolini tushunishga imkon beradigan faol o'qitish usullarining tasnifi berilgan, bu bizga har bir metodning o'quv faoliyatidagi roli va o'rnini tushunish imkonini beradi. Har xil turdagi tadqiqotlarda faol usullardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari aniqlanadi. Ulardan foydalanish samaradorligini baholashning maqsadlari va shakllari tavsiflanadi.

Аннотация

В данной статье представлены основные методы активного и интерактивного обучения, используемые в образовательном процессе, а также дана классификация активных методов обучения, позволяющая понять место и роль каждого метода в образовательной деятельности, что дает нам воспитательную ценность каждого метода. позволяет понять роль и место в деятельности. Выявлены особенности использования активных методов в различных видах исследований. Описаны цели и формы оценки эффективности их использования.

Abstract

This article presents the main methods of active and interactive education used in the educational process, and gives a classification of active teaching methods that allows us to understand the place and role of each method in educational activities, which gives us the educational value of each method. allows to understand the role and place in the activity. Specific features of using active methods are identified in various types of research. The purposes and forms of evaluating the effectiveness of their use are described.

Kalit so'zlar: ta'lim, faol va interfaol o'qitish usullari, veb-seminarlar, didaktik o'yinlar, skype konferensiyalari, aqliy hujum, fikr berish, vebinar, internet-texnologiyalar

Ключевые слова: образование, активные и интерактивные методы обучения, вебинары, дидактические игры, скайп-конференции, мозговой штурм, мозговой штурм, вебинар, интернет-технологии

Key words: education, active and interactive teaching methods, webinars, didactic games, skype conferences, brainstorming, brainstorming, webinar, internet technologies.

KIRISH

“Faol” va “interaktiv” o'qitish usullari tushunchalari ko'pincha sinonim sifatida ishlatiladi, ularning mazmuni deyarli bir xil, ular orasidagi asosiy farq “faollik darajasi” dir.

Faol o'qitish usullari - bu o'quvchilarda aqliy faollik va ijodiy izlanishni uyg'otadigan, “bilish”, “qodir bo'lish” va “egallik” darajasidagi kompetensiyalarni shakllantirishga hissa qo'shadigan pedagogik ta'sir ko'rsatish usullaridir.

Interaktiv (“Inter” – o'zaro, “act” – harakat qilish) – o'zaro aloqada bo'lish, suhbat, suhbat tarzida bo'lishni anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, faol usullardan farqli o'laroq, interaktiv usullar o'quvchilarning nafaqat o'qituvchi bilan, balki bir-biri bilan ham kengroq o'zaro munosabatlariga qaratilgan.

Ma'lumki, o'rganish tajriba, kuzatish, mulohaza yuritish, abstrakt kontsepsiya va faol eksperimentlar orqali amalga oshiriladi. Odamlarning afzal ko'rgan o'rganish uslublari quyidagi turlarni o'z ichiga oladi: faol, aks ettiruvchi, nazariy. Afzalliklarga qarab, o'qitishning turli shakllari va usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotchilar quyidagi bilim turlarini aniqlaydilar:

- bilimni tanish (talaba nazariya bilan tanish, lekin uni amaliyotda qo'llashni bilmaydi);
- bilimni takror ishlab chiqarish (bilimni uzatishi mumkin, ammo amaliyotda qo'llash qiyin);
- bilim-malaka (amaliy masalalarni yechish qobiliyatini egallaydi);
- bilimlarni o'zgartirish (yangi bilimlarni ishlab chiqarish va ularni amaliy faoliyatga aylantirishi mumkin).

Tabiiyki, o'qitishning asosiy maqsadi - olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini egallashdir. O'tgan asrning 60-yillarida o'quvchilarga bir xil, ammo turli yo'llar bilan bilim bergan, haqiqiy harakatga taqlid qilish materialni o'rganishning faol usullari o'quv jarayoniga eksperiment elementini kiritish uchun aniq ishlab chiqilgan bo'lib, uning natijasi yangi tajribani o'zlashtirishdir.

Interaktiv usullardan foydalanish o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligini talab qiladi: psixologik, pedagogik va texnologik. Interaktiv usullardan foydalangan holda ishni tashkil qilishda foydalanish uchun majburiy bo'lgan qoidalarga quyidagilar kiradi:

- barcha talabalarni guruh faoliyatiga jalb qilish;
- ishtirokchilarning optimal tarkibi;
- o'qituvchi tomonidan psixologik yordam;
- makonni tashkil etish;
- guruhlariga bo'linish printsiplari (ishning boshida - erkin bo'linish, keyin tasodifiy tanlab olish qo'llaniladi).

Shuni ta'kidlash kerakki, faol usullardan foydalanish har doim ham ishtiyoq bilan kutib olinmasligi mumkin. Ko'pincha, talabalar faol ishda ishtirok etishga tayyor. Ammo shaxsiy rivojlanishda alohida ehtiyojga ega bo'lgan ba'zi talabalar borki, ular uchun guruhdagi o'zaro ta'sir va mulohaza yuritish qiyin. O'qituvchi mehnatga qarshilikni o'z vaqtida tan olishga va tashvish va salbiy his-tuyg'ularni kamaytirish usullarini qo'llashga yordam beradigan psixologik kompetentsiyaga ega bo'lishi kerak.

FAOL VA INTERAKTIV TA'LIMNING USULLARI TAXLILI

Hozirgi kunda kompetensiyalarni rivojlantirish kadrlar tayyorlashning asosiy maqsadi bo'lib, turli faoliyatlar turli darajadagi malakalarni rivojlantiradi. Ma'ruzalar – "fikir berish", seminarlar – "bilish" darajasini, amaliy mashg'ulotlar – "qodir bo'lish" darajasini, amaliyot - mahoratni shakllantiradi.

Faol va interaktiv ta'limning turlariga kelsak, ularning diapazoni ancha keng. An'anaga ko'ra, faol o'qitish usullariga ma'ruzalar, guruh muhokamalari, ishbilarmon o'yinlar, vaziyatli vaziyatlar va boshqalar kiradi.

Tadqiqotchilar va amaliyotchilar talabalarning o'zgaruvchan qadriyatlarini, ularning motivatsiyasini va jamiyat rivojlanishining xususiyatlarini hisobga olgan holda faol va interaktiv ta'limning asosiy usullarining yangi shakllarini qidirish va topishda davom etmoqdalar.

Ma'ruzalarning an'anaviy shakllariga kirish, umumiy mavzu, sharh, uslubiy, umumlashtiruvchi va boshqalar kiradi. Faol o'zaro ta'sir elementlari bo'lgan ma'ruzalarga provokatsion ma'ruza, vizualizatsiya ma'ruzasi va matbuot anjumani ma'ruzasi kiradi. Vizualizatsiya ma'ruzasi o'quv jarayoniga vizual tasvirlarni kiritishni o'z ichiga oladi.

Ma'ruza-matbuot anjumani o'qituvchi tomonidan oldindan berilgan savollarga javoblardan foydalanish bilan ajralib turadi. Provokatsion ma'ruza talabalarda taqdim etilgan materialni tezda tahlil qilish, raqiblar, sharhlovchilar, ekspertlar rolini o'z zimmasiga olish, to'g'ri va noto'g'ri ma'lumotlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Guruhdagi munozaralar shakllarining xilma-xilligi ulardan foydalanishni o'zgartirishga va o'quvchilarni faol o'zaro munosabatlarga undashga imkon beradi.

Munozaraning quyidagi turlari mavjud: ko'p darajali muhokamalar, reyting muhokamalari, davra suhbatlari, ekspertlar guruhi yig'ilishlari, "Akvarium" texnikasidan foydalangan holda muhokamalar.

Qizig'i shundaki, guruh muhokamalari ham faol o'rganish usuli, ham boshqa interaktiv ta'limning usullardan foydalanishda qo'llaniladigan texnologiyadir.

Tajribali amaliyotchilarni jalb etgan holda davra suhbatlarini o'tkazish maqsadga muvofiqdir, bu muhokamani turli xil qarashlar va mutaxassislar nuqtai nazarini boyitadi.

Aqliy hujum texnologiyasi – bu guruhda ijodkorlikni rag'batlantirish orqali muammoni hal qilishning operativ usuli. Bu, qoida tariqasida, 1,5-2 soat davom etadi va guruh a'zolari turli rollarni o'z zimmasiga oladilar ("tahlilchilar", "g'oyalar generatorlari"), muammoga turli tomonlardan

PEDAGOGIKA

qarashga yordam beradi. Texnologiyaning bir turi "aqliy yozish" (g'oyalarni yozish). Uning mohiyati shundaki, g'oyalarning shakli yozma ravishda sodir bo'ladi: ishtirokchilar g'oyani yozadilar va qog'oz varaqlarini aylana bo'ylab uzatadilar.

Keys usullari ko'p sohalarda (ta'lim, boshqaruv) keng tarqalgan. Ushbu usul 1924-yilda Garvard universitetida real iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatlardan foydalangan holda o'qitish uslubi sifatida vujudga kelgan. Barcha holatlarni uchta katta guruhga bo'lish mumkin:

- muayyan ko'nikmalarni sinab ko'rish;
- qiymatlar va qarashlarni sinovdan o'tkazish;
- xulq-atvor namunalari va shaxsiy fazilatlarini sinab ko'rish.

Moderatsiya (lotincha - tartibga solish, boshqarish, boshqarish) faol va interaktiv ta'limning usullarida alohida texnologiya sifatida ajralib turadi. Ta'lim texnologiyasi 1970-yillarda Germaniyada ishlab chiqilgan bo'lib, ishtirokchilarni muammolarni aniqlash, yechimlarni topish va tajribadan o'rganish jarayoniga jalb qilish uchun xizmat qiladi.

Interaktiv ta'limning asosiy usullarining ajralmas qismi turli treninglardir. Ularni qo'llashning ko'rinadigan soddaligiga qaramay, g'oyalarga asoslanganligini unutmaslik kerak, bu o'qituvchini guruh dinamikasining nazariy asoslarini bilishga va uni boshqarishga majbur qiladi.

Faol ta'lim usullari tarkibida barcha turdagi o'yinlar alohida o'rin tutadi. Ishbilarmonlik o'yinlarining turlariga simulyatsiya o'yinlari, boshqaruv o'yinlari, tadqiqot o'yinlari, tashkiliy va faol o'yinlar, metaforik o'yinlar, rolli o'yinlar, proektiv o'yinlar va boshqalar kiradi.

Ishbilarmonlik o'yini kasbiy faoliyatning mazmunli va ijtimoiy mazmunini qayta tiklash shakli sifatida tushuniladi.

TADQIQOD NATIJALARI

Murakkab masalalarni yechishda, amaliyotda, xalqaro va milliy innovatsion dasturlarda faol qo'llanilmoqda. Umuman olganda, innovatsion o'yinlar nafaqat o'qitish, balki rivojlanishga qaratilgan, ularning tuzilishi moslashuvchan, erkin, ishtirokchilar muammo bilan oldindan tanish bo'lib, nostandart vaziyatlarda harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Didaktik o'yinlar ko'ngilochar vazifalarni qo'llashni, musobaqa elementlarini, "Psixologik" yoki "Matematik loto" kabi tarqatma materiallarni o'z ichiga oladi va diqqatni murakkab materialni o'rganishdan o'tkazish uchun yordamchi usul sifatida foydalanish mumkin.

Ishbilarmonlik o'yinlaridan foydalanishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ba'zi muammolarni ta'kidlash kerak:

- shaxsiy munosabatlarni o'yin jarayoniga o'tkazish qobiliyati;
- o'yin davomida yuzaga keladigan nizolar haqiqiy hayotga o'tkazilishi mumkin;
- o'yin vaziyatlari ayrim shaxsiy muammolarni hal qilish uchun ishlatilishi mumkin;
- o'qituvchining psixologik noto'g'ri aralashuvi o'quvchilar uchun muammo tug'dirishi mumkin va hokazo.

Talabalarning ijodiy salohiyatini ochib berish, ularni yuzaga kelayotgan muammolarning nostandart yechimlarini topishga undash o'qitishning eng muhim vazifalaridan biridir. Shu nuqtai nazardan, evristik usullar bebaho manba hisoblanadi. Bularga inversiya usuli, erkin assotsiatsiyalar, aqliy provokatsiya, metaforalardan foydalanish, sinektika kabi usullar kiradi.

Internet-texnologiyalarning rivojlanishi faol ta'lim usullari ko'lamini kengaytirish imkonini beradi. Veb-seminarlar, Skype konferentsiyalari va ijtimoiy tarmoqlar o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar uchun tobora ko'proq foydalanilmoqda, bu esa ma'lumotlarni olish va almashishni tezlashtiradi.

Vebinar - bu real vaqt rejimida Internet orqali onlayn uchrashuvlar yoki taqdimotlar o'tkazadigan veb-konferentsiya turi. Vebinarlarni tayyorlash va o'tkazish universitetda dasturiy ta'minot mavjudligini talab qiladi, Masalan: ilmiy -uslubiy elektron jurnal

Ushbu texnologiya, ayniqsa, masofaviy ta'lim uchun dolzarbdir. Bunday treningning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: qulay o'rganish va aloqa vositalari, guruhda ishlash uchun keng imkoniyatlar, o'qituvchi bilan interaktiv o'zaro aloqa, o'zaro ta'sir tezligi va onlayn test.

Hozirgi yo'nalishni o'quv amaliyotiga diagnostika, tuzatish va rivojlanish salohiyatiga ega bo'lgan art-terapiya usullarini joriy etish mumkin. Art-terapiya deganda motivatsion, hissiy va shaxsiy sohaga ta'sir qilishda sodir bo'layotgan voqealarni ijodiy tushunish natijasida shaxsning intrapsixik resurslarini faollashtirishga qaratilgan usul tushuniladi. Shaxslararo munosabatlarni, ongsiz motivlar va ehtiyojlarni, mehnatga munosabatni, shaxsiy fazilatlarining kasbiy faoliyatga

mosligini diagnostika qilish uchun badiiy terapevtik usullarning turli shakllari etarli. Art-terapiya usullariga rasm chizish usullari, psixodrama, ertak terapiyasi, kollajlar, guruhli devoriy rasmlar, haykaltaroshlik modellashtirish va boshqalar kiradi.

Ushbu usullar guruhdagi munosabatlarni uyg'unlashtirishga, shaxsiy o'sishga, ong sifatining o'zgarishiga, sezgi va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy sharoitda ijodkorlikni yetakchi, asosiy kompetensiya deb atash mumkin, uning mavjudligi har bir shaxs uchun o'zini o'zi anglash uchun zarurdir.

XULOSA

Hozirgi vaqtda faol o'qitish usullari doirasi juda keng va ularning barchasi universitetlarning turli xil o'quv faoliyatida qo'llanilishini topmoqda.

Faol va interaktiv ta'limning asosiy usullari guruhdagi munosabatlarni uyg'unlashtirishga, shaxsiy o'sishga, ong sifatining o'zgarishiga, sezgi va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy sharoitda ijodkorlikni yetakchi, asosiy kompetensiya deb atash mumkin, uning mavjudligi har bir shaxs uchun o'zini o'zi anglash uchun zarurdir.

Zamonaviy sharoitlar "o'qituvchi-talaba" tuzilmasida vebinarlar, skayp konferentsiyalari, gamifikatsiya, art-terapiya va boshqalar kabi faol o'zaro ta'sirning yangi turlaridan ko'proq foydalanish zarurligini taqozo etmoqda.

Faol o'qitish usullaridan foydalanish uchun oliy ta'lim o'qituvchilarining maxsus psixologik-pedagogik tayyorgarligi talab qilinadi, ular "Oliy ta'lim o'qituvchisi" dasturi bo'yicha malaka oshirish kurslari va boshqa qayta tayyorlash dasturlari orqali amalga oshirilishi mumkin.

Faol ta'lim usullarining roli va o'rni zamonaviy ta'lim bilan aniq belgilangan. Bugungi kunda ushbu faol va interaktiv ta'limning asosiy usullarining maqsadi oliy ta'limda faol o'qitish usullaridan foydalanishni umumlashtirishga urinishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vasechkina M. S., Gulyaeva T. Yu., Savrasova O. M. PR-kommunikatsiyaning yozma vositalarini yaratish ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida faol o'quv usullaridan foydalanish // Sport va turizm integratsiyalashgan aloqalar: ta'lim, tendentsiyalar, xalqaro tajriba. - 2016. -T. 2. - 169-172-betlar.
2. O'qitishning faol va interfaol usullari: darslik . nafaqa / miqdor mualliflar; Nijnevartovsk davlat universiteti. - Nijnevartovsk, 2014. - 155 p.
3. Karimova Gulhayo Botirjon qizi, "Jismoniy tarbiya fanining interfaol ta'lim usullari va ularni innovatsion faoliyatini shakllantirish", Scientific journal of the Fergana State University, 2023 №3, 107-110-betlar
4. Dudchenko V. Biznes innovatsion o'yini tashkilotni tadqiq qilish va rivojlantirish usuli sifatida. - URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize>.
5. Karimova G. B., "Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash orqali kasbiy salohiyatini takomillashtirish", *Erus educational research in universal sciences*, 2023 №13, 56-60
6. Eroxin A.K., Geets N.F., Krasnozxon G.A. Talabalarning oliy ta'limda gumanitar fanlarni o'rganishga qiziqishini oshirish uchun o'quv o'yinlaridan foydalanish // Fan va ta'limni rivojlantirish istiqbollari: to'plam. ilmiy tr. IV xalqaro materiallari asosida . ilmiy - amaliy Konf ., 2016-yil 29-aprel / tahrirlangan. ed. A.V.Tugolukova - M.: IP Tugolukov A. V., 2016. - P. 61-65.
7. G.B.Karimova, "Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash muammolari", *"Talqin va tadqiqotlar" ilmiy-uslubiy jurnali*, 2022 №16, (133-137-betlar)
8. Tixonova E. Ta'lim o'zaro ta'sirini boshqarishda o'yinlar psixologiyasi // Yosh olimning tribuni. - 2015. - No 4(37). - 145-148-betlar.
9. Gorshkova O.V. Xodimlarni boshqarishda projektiv usullar (Rossiya tajribasi) Iqtisodiyot va menejment. - 2016. - No 1(123). - 58-63-betlar.
10. G Karimova, The need and factors of organizing innovative activity of future physical education teachers, *Academy of Sciences and Innovations* 1(8), 1238-12